

Dr Nataša Petrović Tomić,

docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu

OSIGURANJE OD PROFESIONALNE ODGOVORNOSTI ADVOKATA - SRPSKA VERZIJA NOVOG OBLIKA OBAVEZNOG OSIGURANJA -

Iako već odavno odomaćen u uporednom pravu, institut osiguranja od odgovornosti advokata tek od nedavno (od donošenja novog Zakona o advokaturi), čini deo našeg pozitivnog prava. Novi zakon reguliše osiguranje od odgovornosti advokata kao obavezno osiguranje od profesionalne odgovornosti i svrstava ga u odeljak o pravima i dužnostima advokata. Članak je posvećen kritičkoj analizi odredbe pomenutog zakona kojom se kod nas uvodi ovo vrlo značajno osiguranje. Budući da zakon samo određuje ko je dužan da kupi ovo osiguranje, ko je nadležan da odredi minimalne sume na koje se kupuje, kao i kakve su posledice neizvršenja pomenute dužnosti, autor iznosi mišljenje da je takva odredba prilično nedorađena i da može postati izvor problemskih situacija u praksi. Uvođenje nove vrste osiguranja, naročito ako je obavezno, zahteva da se što preciznije odrede i zakonski definišu elementi od kojih zavisi njegova primena u praksi. Stoga, autorka nastoji da otvori sva pitanja koja bi se mogla javiti kao sporna u primeni ove odredbe i uticati na diskreditaciju nove vrste osiguranja u očima kako advokata, tako i celokupne javnosti. Najveći deo rada posvećen je analizi pitanja koja se mogu javiti u praksi osiguranja od odgovornosti advokata: na kome je obaveza zaključenja ovog osiguranja i u kom momentu se mora ispuniti, ko su ugovorne strane i druga lica u ugovoru, ko su treća oštećena lica, pravilo direktne tužbe, kakva je forma ugovora, koliki je obim pokrića, ko su lica čija odgovornost može biti pokrivena ovim osiguranjem, šta predstavlja osigurani slučaj, na koju minimalnu sumu treba pribaviti ovo osiguranje, koje štete mogu biti isključene iz pokrića. Autorka zaključuje da je osiguranje od odgovornosti

advokata od ključnog značaja za dalji razvoj advokature kod nas i za pružanje advokatskih usluga u skladu sa standardima Evropske unije.

Ključne reči: advokat, pravno savetovanje, odgovornost, osiguranje, zaštita korisnika usluga.

1. Uvod

Osiguranje od profesionalne odgovornosti svakako obeležava dvadeset prvi vek. To se u najvećoj meri odnosi na profesionalnu odgovornost tzv. pripadnika intelektualnih profesija.¹ Danas se podrazumeva da je osiguranje neophodno ako je reč o profesionalnom pružanju intelektualnih usluga.² Međutim, relativno kasni razvoj ove vrste osiguranja i skorašnja ekspanzija profesionalne odgovornosti doveli su do toga da u ovoj vrsti poslova osiguranja nema posebnih i prirodi posla prilagođenih principa i standarda, već se primenjuju neki opšti principi karakteristični za osiguranje od odgovornosti.³

2. Zašto u našem pravu nije razvijeno osiguranje od profesionalne odgovornosti?

Osiguranje od profesionalne odgovornosti koje građanima pruža zaštitu od propusta i grešaka lekara, advokata, revizora, direktora korporacija i pripadnika

1 Od opšteg pojma profesije kao delatnosti kojom se neko bavi i stiže prihode, tzv. intelektualne profesije razlikuju se po nekim bitnim karakteristikama, zbog kojih i pravila o odštetnoj odgovornosti pripadnika profesije moraju biti nešto izmenjena u odnosu na opšta pravila. Prvo, reč je o profesijama u kojima se obavljanje posla sastoji isključivo ili pretežno u intelektualnim uslugama. Drugo, delatnost profesionalca je uvek lične prirode (ugovor *intuitu personae*). Treće, visoki stepen autonomije koji se profesionalcu mora osigurati u obavljanju posla. Stoga se često ovakvi poslovi obavljaju na temelju ugovora, a ne radnopravnog odnosa. U: J. Poll, „Die Haftung der Freien Berufe“, WP/StB/RA, str. 1; J. Poll, *Die Haftung der freien Berufe*, Paderborn, 1994, str. 164.

2 K. D. Syverud, „What Professional Responsibility Scholars Should Know About Insurance“, *Connecticut Insurance Law Journal*, Vol. 4:1, 1997, str. 19-20.

3 Osim toga, na ovakvu sliku osiguranja od profesionalne odgovornosti utiče i činjenica da u savremenom građanskom pravu ne postoji opšti pojam profesionalne odgovornosti primenljiv na sve intelektualne profesije, već se pravila kreiraju prema potrebama konkretnih profesija. Detaljnije: R. Hadgin, *Professional Indemnity Law*, Sweet & Maxwell, London, 1996, str. 84.

drugih profesija, u evropskim zemljama i SAD dugo je sastavni deo poslovnog života. Za razliku od njih, ovo osiguranje kod nas tek počinje da se razvija.⁴ Prema podacima iz osiguravajućih društava, samo nekoliko njih nudi ovu vrstu osiguranja, a broj osiguranika je na nivou statističke greške.⁵ Postavlja se pitanje: šta je uzrok ovako nezavidnog stanja stvari u našem osiguranju od profesionalne odgovornosti?

Razlozi slabog korišćenja osiguranja od profesionalne odgovornosti su brojni. Prvi i možda najvažniji uzrok je *neefikasno sudstvo*. Analizom sudske prakse dolazi se do saznanja da se retko dešava da bude osuđen advokat, lekar ili revizor za greške nastale vršenjem posla.⁶ Drugo, *nepotpuna zakonska regulativa*. ZOS, koji predstavlja *sedes materiae* za ovu oblast, samo krajnje površno i u naznakama reguliše ovu oblast. Osiguranje od profesionalne odgovornosti je vid neživotnog osiguranja.⁷ Analizom odredbe koja nabroja neživotna osiguranja može se primetiti da se osiguranje od profesionalne odgovornosti *explicite* ne pominje. Međutim, smatramo da je „greh“ sudske prakse veći. Naime, da sudovi češće dosuđuju naknade štete oštećenima, to bi uticalo na povećanje spremnosti osiguravača da profesionalcima ponude osiguranje svojim opštim uslovima i bez posebnog zakonskog uređivanja te vrste osiguranja, a na osnovu opštih pravila i načela slobode ugovaranja. Nespremnost zakonodavca da uredi zakonski okvir osiguranja od profesionalnih rizika, s jedne strane, i nadovezujuća nespremnost sudstva da sankcioniše profesionalne propuste, s druge strane, predstavljaju podstrek za davaoce usluga da se ne izlažu troškovima „nepotrebnog“ osiguranja od profesionalne odgovornosti.⁸

Treći razlog nerazvijenosti osiguranja od profesionalne delatnosti je *nepostojanje razvijenog tržišta ovog osiguranja*. Nepostojanje adekvatne ponude osiguranja od profesionalne odgovornosti i slabo prisustvo stranih društava za osiguranje na tom tržištu destimulativno deluju na potencijalne osiguranike. Četvrti

4 Detaljnije o pitanjima koje otvara ovo osiguranje: P. Šulejić, „Osiguranje od odgovornosti davalaca usluga“, *Osiguranje u susret procesu pridruživanja Srbije i Crne Gore Evropskoj uniji (zbornik radova)*, Palić, 2006, str. 83-92.

5 Kod nas postoje: osiguranje od profesionalne odgovornosti lekara, osiguranje od profesionalne odgovornosti posrednika u osiguranju, osiguranje od profesionalne odgovornosti revizora, osiguranje od odgovornosti stečajnih upravnika, itd.

6 Poslednjih nekoliko godina se beleži samo porast osuđujućih presuda protiv lekara, što se pre može objasniti pritiskom medija i negativnim imidžom koji lekari uživaju, nego promenom stava sudske prakse! Nepostojanje velikog broja tužbenih zahteva protiv advokata i ostalih vršilaca slobodnih profesija svakako ne znači da oni svoje poslove obavljaju bez propusta i profesionalnih grešaka. To je pre posledica neupućenosti potencijalno oštećenih lica u njihova prava.

7 V. Zakon o osiguranju Srbije (dalje: ZOS), „Sl. glasnik RS“, br. 55/04, 70/04, 61/05, 85/05, 101/07 i 107/09, čl. 10.

8 Iz njihovog ugla posmatrano, profesionalni rizik kao da ne postoji!

razlog je nepostojanje razvijene svesti o odgovornosti za greške koje mogu nastati vršenjem delatnosti.⁹ Reč je o *etičkoj komponenti profesionalne odgovornosti*, koja se ne može razviti ukoliko ne postoji pritisak javnosti i društva da se bude odgovoran u vršenju profesije.

Peti i za naše prilike vrlo važan razlog nezastupljenosti ovog osiguranja je *nepostojanje razvijene svesti ili nedovoljno razvijena svest građana* o tome da neuspešno pružanje usluga treba sankcionisati podnošenjem tužbenog zahteva za naknadu štete pretrpljene usled toga. Za razliku od drugih zemalja gde se beleži porast broja tužbi protiv vršilaca mnogih profesija i pravi bum osiguranja od odgovornosti, naše pravo u tom pogledu zaostaje. Promena situacije bi se mogla očekivati usled usvajanja novog Zakona o zaštiti potrošača i postepenog delovanja trenda konzumerizma i na našim prostorima.¹⁰

3. Osiguranje od profesionalne odgovornosti advokata u srpskom pravu

3.1. Da li je (tj. kada je) pravo vreme za ovo osiguranje?

Iako će uvek biti protivnika „rasipanja“ novca na osiguranje, ma koliko ono bilo korisno, postavlja se pitanje da li je srpskim advokatima, zaista bilo neophodno nametnuti obavezu kupovine osiguranja od profesionalne odgovornosti i pre nego što se pristupi EU? Naime, novim Zakonom o advokaturi (u daljem tekstu ZA) propisano je obavezno osiguranje advokata od profesionalne odgovornosti na minimalnu sumu koju odredi Advokatska komora.¹¹ Ovo osiguranje može da se pribavi po modalitetu pojedinačnog osiguranja tj. da ga pribavi sam advokat ili po modalitetu kolektivnog osiguranja, kada ga za sve advokate upisane u njen lmenik pribavlja Advokatska komora.¹² U skladu sa uporednopravnim standardima, Advokatska komora uskraćuje izdavanje ili produženje važenja advokatske legitimacije advokatu koji nije zaključio ovo osiguranje.¹³ Ali, prelaznim odredbama

⁹ U nerazvijenom društveno-ekonomskom ambijentu kakav je naš, na osiguranje se gleda kao na nepotreban trošak.

¹⁰ Zakon o zaštiti potrošača, „Službeni Glasnik RS“, broj 73/10. Osnovno geslo ovog koncepta, koji je prihvaćen u svetskim razmerama, je da onaj ko ne pruži zadovoljavajuću uslugu za to mora da plati. U: V. R. Hadgin, *Professional Liability: Law and Insurance*, LLP Limited, London, 1996, str. 677.

¹¹ ZA, čl. 37.

¹² ZA, čl. 37, st. 2.

¹³ ZA, čl. 37, st. 4.

ostavljen je rok od godinu dana od stupanja na snagu zakona da se ispune uslovi za operacionalizaciju obaveze zaključenja osiguranja od profesionalne odgovornosti.¹⁴

Ovakvo rešenje dalo je povoda da se postavi pitanje zašto je ostavljen baš rok od godinu dana? Zakonodavac sigurno nije mogao imati iluzije da će Srbija u tom roku pristupiti EU. Ako već za godinu dana nećemo imati formalnu obavezu da obezbedimo obaveznu primenu osiguranja od profesionalne odgovornosti, da li je bilo neophodno žuriti u toj meri i „stavljati advokate na još jedan trošak“? Ovo posebno ako se ima u vidu trenutna ekonomska situacija, koja se odražava na sve profesije, pa i na advokaturu, i koja najviše pogađa nedovoljno iskusne i po pravilu mlađe advokate. Da li će uvođenje ove obaveze – koja postoji u svim državama članicama EU – uticati na poboljšanje kvaliteta pružanja advokatskih usluga, odnosno da li će podići poverenje javnosti u advokate? Da li je, možda, broj odštetnih zahteva koji nezadovoljne stranke podnose protiv advokata razlog intervencije zakonodavca i ostavljanja relativno kratkog roka advokatima, njihovoj komori, kao i osiguravačima da se pripreme za uvođenje ove vrste osiguranja? Ili se radi o odomaćenoj praksi odlaganja uvođenja rešenja opšteprihvaćenih ne samo u državama članicama EU, već i u svim državama iz našeg okruženja, koje svakako nisu dostigle stupanj članstva, sve do časa dok dalje odlaganje ne postane nemoguće, jer predstavlja formalni uslov za pristupanje evropskoj porodici prava.

Smatramo da je ostavljeni rok prekratak i da predstavlja amaterski pokušaj ponašanja po principu „i vuk sit i ovce na broju“. S jedne strane smo novim ZA uveli obavezno osiguranje od profesionalne odgovornosti advokata, a sa druge strane odlažemo njegovu primenu još godinu dana, kao da ne postoji potreba da se advokati, pogotovu mlađi, naviknu na bavljenje advokaturom u skladu sa evropskim standardima. Obaveza kupovine osiguranja, odnosno troškovi koje ona nosi samo na prvi pogled mogu otežati bavljenje advokaturom. Ali, upravo ti mlađi i nedovoljno iskusni advokati su potencijalno najizloženi i imaju veću potrebu za zaštitnom funkcijom ovog osiguranja. Ako ne žele da se suoče sa situacijom u kojoj „nisu platili na mostu, ali će platiti na ćupriji“, novim ZA, između ostalog, treba podstaći razvoj njihove svesti o odgovornosti za profesionalni rizik i potrebu za njegovom kontrolom putem osiguranja. U tom smislu se može reći da je za osiguranje uvek pravo vreme.¹⁵ Što pre se naši advokati uozbilje i u smislu

¹⁴ ZA, čl. 90.

¹⁵ Uostalom, i *Povelja o osnovnim načelima evropske advokatske profesije i Kodeks ponašanja evropskih advokata* izričito pominju osiguranje od profesionalne odgovornosti advokata. U delu koji nosi naslov *Odnos prema strankama* *explicite* se kaže da advokat *treba da osigura svoju građanskopravnu profesionalnu odgovornost u meri u kojoj je to razumno imajući u vidu prirodu i*

upravljanja profesionalnim rizikom izjednače sa evropskim kolegama, to će im biti lakše da opstanu kada i formalno postanemo deo tržišta Evropske unije.¹⁶ Uvođenje osiguranja od profesionalne odgovornosti se može posmatrati kao deo procesa povećanja kvaliteta advokature i usluga koje ona pruža, što treba da predstavlja jedan od prioriteta samih advokata i njihovog esnafskog udruženja.¹⁷

U zemljama Evropske unije osiguranje od odgovornosti advokata je vrlo razvijeno.¹⁸ Uvrežena je svest advokata da su dužni da zaključe ugovor o osiguranju od odgovornosti, koji pokriva imovinske štete koje mogu nastati obavljanjem njihove delatnosti. Osiguranje od profesionalnog rizika je uslov za dobijanje dozvole za rad (i upis u lmenik advokata) i ono se mora održavati sve vreme obavljanja delatnosti.¹⁹ Obaveza zaključenja ugovora u nekim zemljama leži na samim advokatima kao pojedincima ili advokatskim društvima, dok u drugim tu obavezu vrše advokatske komore.²⁰ U potonjem slučaju reč je o kolektivnom osiguranju advokata.²¹

Postojanje ovog osiguranja opravdava ne samo zaštitna funkcija, koja se ostvaruje kako u pogledu oštećenih lica, tako i u pogledu samih advokata kao potencijalnih štetnika, već i potreba obezbeđenja poverenja u advokaturu i uvođenja

veličinu preuzetih rizika. Advokat koji nije u stanju da obezbedi ovo osiguranje, treba o toj situaciji da informiše stranku i da je upozori na posledice toga (čl. 3.9.1. i 3.9.2). V: *Charte des principes essentielles de l'avocat européen et code de déontologie des avocats européens*, Édition 2008, CCBE, Bruxelles.

16 U kontekstu izmena zakonodavstva o zaštiti potrošača i usaglašavanja domaćeg prava sa standardima Evropske unije, na obavezno osiguranje od odgovornosti advokata se može gledati kao na deo legitimnih očekivanja potrošača usluga osiguranja. Stvari stoje drugačije kada se radi o angažovanju advokata od strane lica koja se ne mogu smatrati potrošačem usluge, tj. koja su iste ili čak veće ekonomske snage.

17 M. Hensler, „Die Haftung der Rechtsanwälte und Wirtschaftsprüfer“, *AnwBl*, 1996, str. 3.

18 Za detaljan pregled ovog osiguranja u svim zemljama članicama EU: *Conférence sur l'assurance responsabilité professionnelle pour les avocats européens*, Bruxelles, Conseil de Barreaux de l'Union européenne, 2002. Dostupno na: www.ccbbe.org.

19 M. Haller, *Organhaftung und Versicherung, Die aktienrechtliche Verantwortlichkeit und ihre Versicherbarkeit unter besonderer Berücksichtigung der D&O-Versicherung*, Dike Verlag, Zürich, 2008, str. 300-301.

20 V. M. Bogdanović, „Odgovornost advokata i osiguranje za štetu od advokatske delatnosti“, *Pravo osiguranja u tranziciji* (zbornik radova), 2003, str. 135.

21 Vrste osiguranih šteta i minimalne sume određene su zakonima ili uslovima osiguranja koje osiguravači donose u dogovoru sa advokatskim komorama i ministarstvima pravde. Pošto obavlja slobodnu profesiju, advokat može posledice svojih propusta osetiti ne samo na svojoj karijeri i profesionalnom statusu, već i na svojoj privatnoj imovini protiv koje mogu biti upereni zahtevi nezadovoljnih korisnika njegovih usluga.

još jednog mehanizma jačanja samostalnosti i nezavisnosti advokature kao službe pružanja pravne pomoći.²²

3. 2. Predlog modela uslova osiguranja od odgovornosti advokata

- a) Obaveza zaključenja ugovora, lica na kojima je ta obaveza i moment nastanka obaveze

Budući da je novim ZA osiguranje od odgovornosti advokata regulisano kao obavezno,²³ ova obaveza odnosi se na sve advokate, bez obzira na to da li se u tom periodu zaista bave advokaturom i bez obzira na visinu prihoda koje ostvaruju.²⁴ Postavlja se pitanje kako će se pomenuta obaveza operacionalizovati u praksi. Da li će sami advokati zaključivati ugovore ili će to činiti Advokatska komora? ZA ostavlja i jednu i drugu mogućnost. Ali, imajući u vidu da pravo na upis u lmenik advokata može biti uskraćeno advokatu ili advokatskom društvu koje ne dostavi dokaz o pribavljenom osiguranju, čini se da bi u ovom trenutku bilo mudro prepustiti Advokatskoj komori zaključenje ugovora o osiguranju.

U zavisnosti od toga ko se javlja kao kupac ovog osiguranja, advokat ili komora, ono se zaključuje kao individualno ili kao kolektivno.

Što se tiče momenta nastanka obaveze zaključenja ovog osiguranja, on je vezan za početak bavljenja advokaturom. Kako se advokati ne mogu baviti poslovima pružanja pravne pomoći bez posedovanja licence tj. rešenja o upisu u lmenik advokata, to oni zajedno sa ostalom dokumentacijom od koje zavisi sadržina rešenja moraju pružiti i dokaz o zaključenom osiguranju od odgovornosti. Pitanje momenta nastanka obaveze zaključenja ugovora o osiguranju mora biti posebno

22 Ustavni sud Hrvatske je imao priliku da se izjasni o svrsishodnosti osiguranja od odgovornosti advokata: „Ustavni sud nastavno ocjenjuje da je propisujući dužnost odvjetnika da sa osiguravateljima zaključi ugovore o osiguranju od odgovornosti za štetu koju bi mogao počinuti trećim osobama u obavljanju odvjetničke djelatnosti, zakonodavac omogućio efikasniju naplatu eventualno počinjene štete korisnicima odvjetničkih usluga. Navedena zakonska odredba predstavlja jamstvo strankama da će uspješno naplatiti štetu koju su pretrpjeli zbog eventualno nesavjesnog rada odvjetnika, a što pridonosi jačanju pravnog poretka Republike Hrvatske“. Rešenje Ustavnog suda Republike Hrvatske, U-I-1080/2002, Narodne novine, br. 50/2008.

23 Pored svih država EU, ovo osiguranje je obavezno još od 1994. godine i u hrvatskom pravu. Hrvatska advokatska komora je preuzela rešavanje odštetnih zahteve stranaka i osnovala posebno telo *Komisiju za naknadu štete iz osiguranja advokata*.

24 E. Hartmann, „Haftung und Berufshaftpflichtversicherung des Anwalts“ u H. W. van Bühren (hhgb), *Handbuch Versicherungsrecht*, 4. Auflage, Deutscher Anwalt Verlag, Köln, 2009, str. 1162.

regulisano za još nekoliko, u praksi vrlo čestih i značajnih situacija. Prvo, u kom momentu nastaje obaveza za advokate koji pristupaju advokatskim kancelarijama ili advokatskim društvima upisanim u Imenik advokata. Ova lica bi morala, najkasnije do formalnog pristupanja advokatskoj kancelariji, odnosno advokatskom društvu, pribaviti osiguranje svoje odgovornosti. Drugo, u kom momentu nastaje obaveza za advokate koji nastavljaju da se bave advokaturom nakon privremenog prekida u smislu ZA, kao i nakon isteka privremene zabrane bavljenja advokaturom.²⁵ Posedovanje osiguranja od odgovornosti bi svakako bio jedan od uslova od koga zavisi prestanak privremenog prekida bavljenja advokaturom. Regulisanjem svih ovih pitanja sprečiće se nastanak praznina u pokriću.

b) Ugovorne strane i druga lica u ugovoru

Budući da se prema ZA osiguranje od odgovornosti advokata može kupiti kao individualno ili kao kolektivno, to je moguće razlikovati dve ili tri ugovorne strane. Ako se pokriće pribavlja kao individualno, ugovorne strane su osiguravač i advokat koji kupuje osiguranje i koji je istovremeno osiguranik. Ako se, pak, iskoristi mogućnost za koju se zalažemo i pribavljanje pokrića poveri Advokatskoj komori, postojaće tri ugovorne strane: osiguravač, ugovarač osiguranja i korisnik osiguranja. Što se tiče osiguravača kao strane koja je prisutna u oba modaliteta ugovora, potrebno je skrenuti pažnju na greške u formulaciji ZA. Naime, ovaj zakon obavezuje advokata da osiguranje zaključi „kod organizacije registrovane za ovu vrstu osiguranja“. Moramo primetiti da prilikom izrade ove odredbe ZA očigledno nisu konsultovani stručnjaci za osiguranje. Nijedna organizacija tj. društvo za osiguranje nisu registrovani za pružanje konkretnih vrsta usluga osiguranja, već se dozvolava za rad odnosi na oblast imovinskih ili životnih osiguranja.²⁶ Imajući u vidu ovo preciziranje, mora se takođe ukazati na još jednu potencijalno problematičnu stavku društava osiguranja. Kod nas još uvek nema društava koja nude ovo pokriće (što je sasvim razumljivo u odsustvu permisivnog zakonskog okvira), tako da očekujemo da donošenje novog zakona izvrši uticaj na društva osiguranja da u svoju ponudu uvrste i osiguranje od odgovornosti advokata.²⁷ Jasno je da će u početku postojati

²⁵ ZA, čl. 39, čl. 40 i čl. 42.

²⁶ Zakon o osiguranju, čl. 14 u vezi sa čl. 25. Od toga za koje poslove se dozvolava izdaje zavisi i visina osnivačkog kapitala društva osiguranja.

²⁷ Slična je situacija i u uporednom pravu, uprkos dugogodišnjem praktikovanju ovog osiguranja. Razlog tome je relativno mali broj osiguranika, što ovo osiguranje čini nedovoljno unosnim u poređenju sa drugim vrstama osiguranja i iziskuje specijalizovana znanja osiguravača neophodna

veliki uticaj stranih uslova osiguranja, da bi tek nakon nekoliko godina primene osiguravači mogli „osetiti“ domaće tržište i izraditi uslove koji bi u većoj meri bili prilagođeni duhu domaćeg prava.²⁸

Advokat koji zaključuje osiguranje u svoje ime i za svoj račun je osiguranik. Iako zakon ne isključuje mogućnost da advokat, odnosno advokatsko društvo bude ugovarač osiguranja, smatramo da u početnoj fazi treba forsirati korišćenje zakonske mogućnosti ugovaranja pokrića od strane Advokatske komore. Za to postoji nekoliko razloga. Prvo, advokatima treba pružiti vreme da se upoznaju i naviknu na svoju novu obavezu. Biće potrebno bar nekoliko godina kako bi se među advokatskom populacijom razvila kultura izvršavanja obaveze zaključenja ugovora o osiguranju od profesionalne odgovornosti. Drugo, ako se želi obezbediti jednoobraznost uslova osiguranja, bar među advokatima iz iste kancelarije, treba isključiti mogućnost kupovine pokrića kod različitih osiguravača po neujednačenim uslovima.²⁹ Treće, pribavljanje ovog osiguranja tehnikom kolektivnog, takođe može doprineti i pojeftinjenju osiguranja, tj. povoljnijim premijama u odnosu na slučaj kada advokat sam kupuje pokriće. Četvrto, postavlja se pitanje kontrole izvršenja obaveze od strane advokata, tj. na kome će biti kontrolna funkcija? Umesto vršenja kontrolne funkcije samo *post festum* i preduzimanja mera represivnog kakaraktera poput odbijanja produženja advokatske legitimacije, poništaja upisa advokata u lmenik ili brisanja iz lmenika zbog ovog propusta, Advokatska komora treba da se postara da svi advokati sa njenog područja imaju uredno zaključeno ili produženo osiguranje od profesionalne odgovornosti.

Budući da se zalažemo za to da se Advokatskoj komori Srbije poveri osiguranje svih advokata, ona bi se u ovom slučaju smatrala ugovaračem osiguranja, dok bi advokati - njeni članovi imali status korisnika osiguranja. Ovakva mogućnost je dragocena naročito u početnoj fazi, jer će se u praksi neizbežno dešavati da pojedini advokati propuste da pribave ili pravovremeno produže osiguranje od odgovornosti. Da se ne bi dešavalo da oštećena strana u tom slučaju ostane bez naknade štete iz osiguranja, a advokat bez osiguravajućeg pokrića ako je osigurani slučaj nastupio u

za pravilno regulisanje odštetnih zahteva. U: M. Schnyder, „Überblick über den Deckungsbereich der Berufshaftpflichtversicherung für Rechtsanwälte“, *AnwaltsPraxis*, No. 4, 2007, str. 151.

²⁸ Na domaće uslove osiguranja od odgovornosti advokata svakako će uticati i sudska praksa, koja bi svojom politikom dosuđivanja previsokih naknada oštećenima mogla dovesti do poremećaja u funkcionisanju ovog osiguranja.

²⁹ U suprotnom bi se moglo dešavati da klijent jednog advokata može računati na osiguravajuću zaštitu pod potpuno drugačijim uslovima u odnosu na klijenta drugog advokata. Ovo samo zato što su njihovi advokati osigurani kod različitih društava za osiguranje.

tom međuperiodu, brigu o ugovaranju i produžavanju osiguravajućeg pokrića treba prepustiti Advokatskoj komori.³⁰ Budući da u ovom slučaju dolazi u obzir primena pravila osiguranja za tuđ račun, komora kao ugovarač osiguranja nije dužna predati polisu osiguranja advokatu kao korisniku dok joj ne budu nadoknađene premije, kao i drugi troškovi osiguranja. To ima za posledicu da advokati ne mogu koristiti prava iz osiguranja bez posedovanja polise, tj. dok ne izmire obaveze prema Advokatskoj komori.³¹ Dakle, posebni uslovi domaćih osiguravača bi morali biti tako koncipirani da uvažavaju obe mogućnosti.

c) Treća (oštećena) lica: direktna tužba protiv osiguravača,
krug trećih oštećenih lica

Budući da u svim vrstama obaveznih osiguranja od odgovornosti u našem pravu postoji pravo na direktnu tužbu trećih oštećenih lica, isto važi i za obavezno osiguranje advokata.³² Kako je pravo oštećenog lica na neposredni zahtev protiv osiguravača zakonsko, nije neophodno unositi odredbu o tome u posebne uslove osiguranja.³³ Ali, da bi se zaštita oštećenih lica učinila kompletnom, a usluga advokata konkurentnom, potrebno je posebnim uslovima *explicite* uvesti zabranu osiguravaču da oštećenom u sporu po direktnoj tužbi ističe prigovore koje bi mogao isticati osiguranom advokatu. Reč je kako o prigovorima koji proizlaze iz zakona (npr: da je ugovor o osiguranju ništav, jer je ugovarač osiguranja namerno prijavio lažne ili netačne podatke koji utiču na ocenu rizika), tako i o prigovorima koji proizlaze iz ugovora (npr: da je ugovorena franšiza). Ali, ovakva odredba ne bi mogla uticati na pravo osiguravača da ističe prigovore koje bi mogao isticati osiguranik da se oštećeni direktno obratio njemu (npr: prigovor zastarelosti potraživanja). Isto tako,

30 U nemačkom pravu postoji zakonska obaveza osiguravača da komoru obaveštava o zaključenju, prestanku ili otkazivanju ugovora o osiguranju, kao i o bilo kojoj izmeni ugovora koja utiče na zakonom propisanu osiguravajuću zaštitu. To je jako značajna odredba, koja bi morala postojati i u našem pravu ako već postoji mogućnost da osiguranje od odgovornosti advokata bude individualno! V: E. Hartmann, *nav. delo*, str. 1162.

31 ZOO, čl. 929.

32 ZOO, čl. 965.

33 Postojanje prava na direktnu tužbu ne utiče na pravo oštećenog lica da se za naknadu štete obrati direktno štetniku (advokatu). Ali, ako se opredeli da naknadu potražuje od osiguravača – što će često biti slučaj – njegovo pravo ne može biti ugroženo isticanjem prigovora koji se mogu istaći prema osiguraniku (štetniku) zbog kršenja zakonskih ili ugovornih obaveza. Sa ovim je povezano i pravo osiguravača na regres prema osiguraniku, tj. pravilo da osiguravač koji je naknadio štetu oštećenom licu stupa u njegova prava prema osiguraniku za iznos plaćene naknade, kamate i troškova, ako prema uslovima osiguranja od odgovornosti advokata nije nastupila njegova obaveza.

osiguravač bi se mogao koristiti prigovorima koji proizlaze iz ZA (prigovor minimalne sume osiguranja).

Za primenu prava na direktnu tužbu najbitnije je pitanje ko se smatra trećim oštećenim licem. Na ovo pitanje se mora odgovoriti prolazeći od razlike između ugovorne i vanugovorne (deliktne) odgovornosti advokata. Budući da advokati mogu biti adresati i jedne i druge odgovornosti, u zavisnosti od toga ko se javlja kao podnosilac odštetnog zahteva, pitanje određenja trećih oštećenih lica u osiguranju od odgovornosti mora biti usklađeno sa ciljevima zakonodavne politike. Propustivši da *explicite* kaže da se osiguranjem od odgovornosti advokata pruža zaštita od odgovornosti za štetu koju bi mogao prouzrokovati trećima obavljanjem advokature, naš zakonodavac je odškrinuo vrata nesigurnosti. Nepreciziranjem kruga oštećenih lica obuhvaćenih osiguravajućom zaštitom omogućava se da osiguravači uslovima osiguranja izmene zakonom propisanu zaštitu. Da li je uvođenjem ovog osiguranja kao obaveznog zakonodavac imao u vidu zaštitu samo korisnika usluga advokata (tj. klijenata koju su sa njim u mandatnom odnosu) ili i šireg kruga lica, koja mogu biti oštećena radnjama advokata iako nisu sa njim u ugovornom odnosu?³⁴ Ili je cilj zakonodavne politike bio povećanje poverenja javnosti u advokaturu kao službu pružanja pravne pomoći? Smatramo da ovo pitanje treba urediti u posebnim uslovima na takav način da se obezbedi najširem krugu lica mogućnost dobijanja osiguravajuće zaštite za štete koje su im naneli advokati. Samo tako se može podići poverenje celokupne javnosti (a ne samo korisnika usluga) u advokaturu i doprineti njenom još samostalnijem obavljanju delatnosti.

d) Forma ugovora

Ugovor o osiguranju od odgovornosti advokata je po pozitivnim propisima formalni ugovor. On je zaključen tek kada se potpiše polisa (ili lista pokrića) i plati premija osiguranja prema sporazumu strana.³⁵ Smatramo da ovakva odredba nije prilagođena potrebama prakse imovinskih osiguranja i podržavamo inicijativu za

³⁴ Odgovornost advokata prema prilično širokom krugu lica objašnjava se postojanjem obaveze posebne pažnje i zaštite interesa ne samo stranaka, već i trećih lica. Naime, kako su advokati profesionalci, koji imaju monopol na pružanje usluga pravne pomoći i u čiju kompetentnost i stručno obavljanje posla se mogu pouzdati sva lica korisnici njihovih usluga, to je logično nametanje obaveza koje se po sadržaju izjednačavaju sa ugovornim obavezama i onda kada ugovora nema. Detaljnije: S. Petrić, „Odgovornost odvjetnika za savjet i mišljenje“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci*, Vol. 31, br. 1, 2010, str. 32.

³⁵ Prema našoj sudskoj praksi: „Ugovor o osiguranju mora da bude zaključen u pismenoj formi. Ugovor koji nije zaključen u propisanoj formi nema pravno dejstvo i ne uživa sudsku zaštitu“. Rešenje

njenu promenu. Kako je u Prednacrta GZ predložen konsenzualni karakter ugovora o osiguranju, to treba naglasiti da ovakvo rešenje treba iskoristiti prilikom izrade posebnih uslova za osiguranje od odgovornosti advokata.³⁶ U skladu sa ovim predlogom, predaja i potpisivanje polise služice samo radi dokazivanja postojanja i sadržaja ugovora o osiguranju.

e) Obim pokriva (pokrivene štete): predmet osiguranja,
čisto imovinske štete, proširenje pokriva

Predmet osiguranja od odgovornosti advokata je zakonska građanskopravna odgovornost advokata za štetu koju obavljanjem advokatske delatnosti prouzrokuje trećim licima. Drugim rečima, obaveznim osiguranjem pokriva se advokatski profesionalni rizik. Iz ovoga proizlazi da su dve pretpostavke primene osiguranja *rationae materiae*: prvo, odgovornost advokata zasnovana na privatnopravnim propisima;³⁷ drugo, da je šteta izazvana vršenjem advokature. Ispunjenost prvog uslova podrazumeva da je advokat oglašen odgovornim za kršenje neke od svojih dužnosti (npr. savetovanja, davanja pravnog mišljenja) predviđenih privatnopravnim propisima, kao i da je pružen dokaz uzročne veze između kršenja dužnosti i nastanka štete za treće lice.³⁸ Iz ovoga proizlazi da pokrićem nisu obuhvaćeni zahtevi zasnovani na ugovoru, nezakonitom ponašanju ili javnopravnim propisima.³⁹ Ispunjenost drugog uslova tj. nastanak štete prilikom obavljanja delatnosti u svojstvu advokata je ključalno za ovo pokrivaće.⁴⁰ Dakle, u posebne uslove treba uneti izričitu odredbu

Višeg privrednog suda, Pž. 8934/97, od 28. 01. 1998. godine, Sudska praksa privrednih sudova, Bilten br. 4/1998.

36 Formalni karakter ostaje u oblasti osiguranja lica, kao i u slučaju zaključenja ugovora sa licima koja se u smislu pozitivnih propisa (tj. Zakona o zaštiti potrošača) smatraju potrošačima usluga osiguranja. Detaljnije: P. Šulejić, „Ugovor o osiguranju u Prednacrta građanskog zakonika Srbije od 2010. godine“, *Evropske (EU) reforme u pravu osiguranja Srbije* (zbornik radova), Palić, 2010, str. 166.

37 Ugovorne klauzule o proširenju, ograničenju ili isključenju odgovornosti advokata nemaju nikakav uticaj na osiguravajuće pokrivaće. One, naime, ne mogu poslužiti kao osnov osiguravaču za pružanje ograničenog pokrivaća.

38 Pri tom, zakonska odgovornost advokata ne mora nužno biti ustanovljena sudskim putem. Budući da se danas insistira na korišćenju vansudskih tj. alternativnih metoda rešavanja sporova iz osiguranja, moguće je odgovornost advokata utvrditi i na osnovu sporazuma osiguravača i advokata. Detaljnije: M. Ćurković, „Osiguranje od odgovornosti pri obavljanju profesionalne delatnosti“, *Pravo i porezi*, Vol. 6, 5/1997, str. 40.

39 E. Hartmann, *nav. delo*, str. 1167.

40 M. Schnyder, „Überblick über den Deckungsbereich der Berufshaftpflichtversicherung für Rechtsanwälte“, *AnwaltsPraxis*, No. 4, 2007, str. 153.

da se pokrće odnosi samo na akte učinjene u svojstvu advokata.⁴¹ Budući da postoje različite vrste osiguranja od profesionalne odgovornosti i da treba izbegavati sukob u njihovoj primeni, štete koje advokat prouzrokuje obavljanjem neke druge profesionalne delatnosti moraju izričito biti isključene iz pokrća.⁴² Za ostvarenje ovog cilja je značajna klauzula supsidijariteta, koja isključuje primenu ovog osiguranja u svim slučajevima koji se mogu podvesti pod okvir nekog drugog tipa osiguranja.⁴³ Osnovni značaj ove klauzule iz ugla prava osiguranika je što ona sprečava nastanak nadosiguranja ili dvostrukog osiguranja i svih nepovoljnih posledica po osiguranika.⁴⁴ Budući da je nadosiguranje kod nas regulisano imperativnim odredbama ZOO, postavlja se pitanje: da li je neophodno ugovaranje klauzule supsidijariteta? Iako je zakonska zaštita značajna, ovakva klauzula može imati značajnu ulogu. Ona posebno može koristiti u početnom stadijumu razvoja ovog osiguranja. U cilju izbegavanja kolizije različitih vrsta osiguranja i negativnih posledica u vidu nadosiguranja, opravdano je preuzimanje uporednopravnih iskustava i unošenje u posebne uslove osiguranja klauzule supsidijariteta.⁴⁵

41 Postavlja se pitanje kako tumačiti pojam u svojstvu advokata?! Nesporno je da se ovim pojmom iz pokrća najpre isključuju štete izazvane radnjama u privatnom svojstvu, tj. štete koje advokat može izazvati kao bilo koje drugo lice. Međutim, šta je sa brojnim radnjama koje advokat vrši, a kojima se ne bi mogao kvalifikovano baviti bez posedovanja stručnog (pravničkog) znanja? Ovo zato što se danas paleta usluga koje advokati pružaju sve više proširuje i što i vršenje drugih profesija od strane advokata počiva na korišćenju pravničkih znanja! Smatramo da za potrebe primene osiguranja od odgovornosti advokata treba početi od razlikovanja između tzv. osnovnih i tzv. sporednih (dodatnih) poslova advokata. U osnovne poslove advokata ubrajaju se poslovi pružanja pravne pomoći, kojima se advokati tradicionalno bave. Međutim, u savremenom društvu polje angažovanja advokatskih kancelarija je dosta promenjeno, tako da umesto zastupanja pred sudovima mnoge od njih (naročito veće) teže specijalizaciji za savetovanje u vezi sa statusnim promenama (fuzijama i pripajanjima), rizicima u vezi sa ulaskom na domaće tržište stranim investicijama i uopšte savetovanje privrednog karaktera. Osiguravajuće pokrće svakako mora biti prilagođeno tim promenama. Detaljnije: G. Peiniger, „Berufshaftpflichtversicherung für Anwälte und Notare“, *Versicherungswirtschaft*, Heft 3, 2002, str. 1.

42 Advokati, naime, mogu biti članovi organa privrednih društava (direktori, članovi upravnog ili nadzornog odbora, prokuristi), stečajni upravnici, itd. Ukoliko žele da osiguranjem bude obuhvaćen i rizik kome su izloženi prilikom obavljanja ovih profesija, moraju kupiti posebno osiguranje.

43 Ova klauzula se koristi i u drugim vrstama osiguranja od profesionalne odgovornosti (eng. *other insurances clause*; nem. *Supsidiaritätsklausel*; fran. *déclaration des autres assurances*). Osiguravačima je ova klauzula značajna, jer sprečava nastanak njihove obaveze u svim slučajevima kada osiguranik raspolaže portfoliom osiguranja, od kojih se neka poklapaju.

44 R. Plück, A. Lattwein, *Haftungsrisiken für Manager, Deckungskonzepte und Praxisbeispiele für Geschäftsführer und Vorstände*, 2. aktuelisierter Auflage, Financial Times Deutschland, Wiesbaden, 2004, str. 210.

45 Smatramo da u fazi uvođenja nekog instituta u naše pravo treba učiniti sve kako bi se izbegle situacije koje mogu delovati kompromitujuće na taj institut i dovesti do izneverenih očekivanja konzumenata tog instituta!

Pošto smo prihvatili stanovište o pokriću samo onih šteta koje su nastale vršenjem advokatske delatnosti, potrebno je precizirati koje su to tačno štete. Usporedna iskustva nas uče da su u ovoj vrsti osiguranja pokrivene samo tzv. čisto imovinske štete.⁴⁶ To su imovinske štete nanete trećim licima propustima u bavljenju advokaturom, a koje nisu nastale zbog smrti ili telesne povrede tog lica ili zbog uništenja, oštećenja ili nestanka stvari.⁴⁷ To su, dakle, štete koje nisu štete na stvarima, niti štete na licima, niti su iz njih proizašle.⁴⁸ Drugim rečima, ovim osiguranjem pokriva se samo finansijski rizik kome su korisnici usluga advokata izloženi.⁴⁹ Sve ostale štete koje klijenti mogu pretrpeti – a koje se ne mogu kvalifikovati kao čisto imovinske – ostaju van opsega pokrića. Zarad celovitosti osiguravajuće zaštite potrebno je posebnim uslovima predvideti i mogućnost dobijanja tzv. *proširenog (dodatnog) pokrića*, koje bi se odnosilo i na štete koje nisu čisto imovinske. Dakle, u našem pravu je potrebno – uz plaćanje dodatne premije – pružiti mogućnost advokatima da dobiju pokriće i za štete na stvarima i licima nanete vršenjem advokatske delatnosti, kao i za ovakve štete izvan obavljanja profesionalne odgovornosti. Proširenje pokrića bi se moglo odnositi i na štete iz odgovornosti advokata kao stečajnog, likvidacionog ili prinudnog upravnika, člana odbora poverilaca, izvršioca testamenta, medijatora, punomoćnika za prijem pismena, itd.⁵⁰

46 Pojam imovinske štete u ovom osiguranju je znatno uže određen i obuhvata čisto imovinske štete (nem. *reine Vermögensschaden*; fran. *les conséquences pécuniaires*) nastale vršenjem delatnosti advokata.

47 U uporednom pravu se pojam ovih šteta uvek negativno određuje.

48 Međutim, ako advokat zaključi ugovor na veću sumu od minimalne, osiguravači mu mogu izaći u susret ugovaranjem pokrića i za štete na stvarima. Štetama na stvarima smatraju se štete na aktima i drugim pismenima koja su značajna za obradu određenog predmeta. Iz ugla našeg prava koje tek treba da normira osiguranje od odgovornosti advokata kao obavezno, značajno je navesti primer francuskog prava i razgraničenja koje se pravi u pogledu šteta koje su obuhvaćene ovim osiguranjem. Naime, sve štete koje mogu nastati vršenjem aktivnosti i funkcija koje su povezane sa advokatskom profesijom nisu pokrivene redovnim osiguranjem od odgovornosti. Advokat koji je u isto vreme član nadzornog odbora nekog privrednog društva, zastupnik, administrator, pravni savetnik ili likvidator mora pribaviti zasebno osiguranje koje mora biti ugovoreno na njegovo lično ime ili grupno za sve advokate koji obavljaju iste funkcije. V. A. Rogers et al., *nav. delo*, str. 57.

49 Primera radi, u ovu grupu šteta ulaze: štete usled propuštanja rokova za preduzimanje procesnih radnji, propuštanje ročišta, propusti u sastavljanju ugovora zbog kojih je stranka pretrpela štetu, neobaveštavanje stranke o izgledima za ishod postupka naročito s obzirom na izmenu okolnosti u toku postupka, itd.

50 U ovom slučaju se radi o tzv. stranim mandatima. Ali, pošto se sastoje u pravnom savetovanju, opravdano je pružanje mogućnosti advokatima da za rizike povezane sa njima dobiju dodatno pokriće. Po ovoj logici, advokat koji je preuzeo funkciju savetnika upravnog odbora neke kompanije mogao bi kupiti pokriće za rizik koji prati ovu aktivnost, ali ne bi mogao proširenim pokrićem obuhvatiti svoju odgovornost ako je postao član upravnog odbora. Za taj rizik mora imati posebno

Budući da u osiguranju od odgovornosti postoji opšteprihvaćena praksa pokrića troškova pravne zaštite osiguranika (nem.) *Abwehr- und Entschädigungsfunktion*), to bi trebalo uvažiti prilikom izrade domaćih posebnih uslova osiguranja. Ovim osiguranjem treba da budu obuhvaćeni i troškovi odbrane (pravne zaštite) osiguranika od neosnovanih ili prekomernih odštetnih zahteva u vezi sa njegovom profesionalnom odgovornošću. Samo ovakvim koncipiranjem pokrića tj. uvrštenjem troškova odbrane u osigurane štete osiguraniku se pruža kompletna zaštita, a osiguravač se u ne malom broju slučajeva ograničava samo na pokriće ovih troškova.⁵¹

f) Lica čija je odgovornost obuhvaćena pokrićem

Budući da je osiguranjem od odgovornosti advokata pokriven advokatski profesionalni rizik, postavlja se pitanje što to u stvari znači? Da li su pokrićem obuhvaćeni samo advokati, odnosno advokatska društva? Ili se pokriće proteže i na ostala lica u advokatskoj kancelariji za koja on odgovara? Nema sumnje da osiguranje mora pratiti svrhu propisa o odgovornosti. Stoga standardno pokriće mora biti tako regulisano da, pored advokata, obuhvata i odgovornost svih lica zaposlenih u kancelariji, odnosno onih koja su u poslovnom odnosu sa advokatom. To obuhvata najpre advokatske pripravnike, jer po ZA advokati odgovaraju za njihov rad.⁵² Drugo, pokriće treba da obuhvata i sva druga lica koja su u advokatskoj kancelariji, odnosno advokatskom društvu zaposlena. Budući da u skladu sa obligacionim propisima, advokat odgovara za rad lica zaposlenih u njegovoj kancelariji, to se oni moraju smatrati osiguranicima.⁵³ Reč je o zaposlenim pravnicima, konsultantima, prevodiocima, ali i ostalim licima koja čine administrativno osoblje (tzv. ostalo osoblje). Njihova odgovornost je obuhvaćena osiguranjem samo u meri u kojoj je ona posledica šteta nanetih strankama u pružanju pravne pomoći od strane advokatskog pripravnika, odnosno posledica šteta koje su ostali zaposleni prouzrokovali trećim

osiguranje od odgovornosti direktora. U: G. Peiniger, „Berufshaftpflichtversicherung für Anwälte und Notare“, *Versicherungswirtschaft*, Heft 3, 2002, str. 2.

⁵¹ Budući da se uspešna odbrana osiguranika vrlo često okončava donošenjem presude o odbijanju tužbenog zahteva, ispravno je govoriti o funkciji osiguranja pravne zaštite. U skladu sa tim, u Prednactu GZ se funkcija pravne zaštite percipira kao ravnopravna ekonomskoj zaštiti i predviđa da se pokriće odnosi ne samo na troškove spora, već i na sve druge opravdane troškove radi utvrđivanja odgovornosti osiguranika. V: P. Šulejić, *nav. delo*, str. 181.

⁵² ZA, čl. 22. st. 2.

⁵³ ZOO, čl. 170. i 171.

licima na radu ili u vezi sa radom. Ali, za svrhu primene ovog osiguranja, advokat čija je odgovornost osigurana ne može se smatrati trećim licem.⁵⁴

g) Osigurani slučaj

U osiguranju od odgovornosti advokata je prihvaćen princip nastanka štete kao osigurani slučaj. Osigurani rizik u obavljanju advokatske profesije predstavljaju radnje pružanja pravne pomoći fizičkim i pravnim licima u ostvarivanju i zaštiti njihovih prava i pravnih interesa. To su sledeće radnje: 1) davanje pravnih saveta; 2) sastavljanje isprava i pravnih akata (ugovora, testamenata, izjava); 3) sastavljanje tužbi, žalbi, predloga, zahteva, molbi i drugih pravnih podnesaka; 4) zastupanje stranaka. Ako je ovim radnjama učinjena greška ili je propuštena neka od navedenih radnji, nastupio je osigurani slučaj. Drugim rečima, osigurani slučaj u osiguranju od odgovornosti advokata je nastupio onoga dana kada je advokat preduzeo štetnu radnju ili kada je propustio da preduzme radnju na koju je bio obavezan. Kršenje dužnosti advokata, bila ona pozitivna ili negativna, predstavlja osigurani slučaj i aktivira obavezu prijave osiguranog slučaja. Budući da je u ovom osiguranju prihvaćen princip nastanka štete kao osigurani slučaj, za postojanje osiguravajuće zaštite bitno je kada je advokat preduzeo štetnu radnju, odnosno kada je istekao rok za njeno preduzimanje, a ne kada je oštećeni klijent podigao odštetni zahtev zbog toga. Ako se taj događaj desio za vreme važenja ugovora, postojaće osiguravajuća zaštita.

Ovako određen osigurani slučaj je u interesu advokata, jer oni mogu računati na osiguravajuću zaštitu u neograničenom periodu pod uslovom da se kršenje dužnosti u svojstvu advokata desilo za vreme važenja ugovora.⁵⁵ Kršenje dužnosti kao osigurani slučaj nesumnjivo pogoduje i boljoj i svestranijoj zaštiti oštećenih lica, koja uživaju sve blagodeti osiguravajuće zaštite ako su osiguravaču blagovremeno prijavili nastanak osiguranog slučaja.⁵⁶

⁵⁴ U advokatskim kancelarijama po pravilu radi i određeni krug lica koja nisu u radnom odnosu. Pošto i ona svojim radom mogu naneti štetu klijentima (ili trećim licima), postavlja se pitanje kakav je njihov položaj? Da li i njih obuhvatiti osiguravajućom zaštitom? Čini se da bi i lica angažovana na osnovu ugovora o pružanju usluga mogla biti obuhvaćena pokrićem u meri u kojoj je njihova usluga značajna tj. od uticaja na pružanje pravne pomoći.

⁵⁵ E. Hartmann, *nav. delo*, str. 1173.

⁵⁶ Nasuprot principu nastanka štete stoji princip podizanja zahteva kao osigurani slučaj. Pokriće, koje obezbeđuju ovakve polise aktivira se kada stranka podnese zahtev protiv osiguranika u toku perioda osiguranja. Za dejstvo pokrića u ovom slučaju, dakle, nije važno kada se šteta dogodila, već kada je odštetni zahtev podignut. U tome se ogleda najveća mana ovih klauzula: neisticanjem

h) Minimalna suma osiguranja i franšiza

Kako osiguravači odgovaraju prema osiguraniku, odnosno prema trećem oštećenom licu koje je direktno uperilo odštetni zahtev protiv njih samo do određenog limita, za praktični značaj obaveznog osiguranja vrlo je bitno odrediti koji je to limit (minimalna suma) ispod koga se ne može ići.⁵⁷ Naš ZA propisuje obavezu Advokatske komore da propiše minimalne sume na koje osiguranje od odgovornosti advokata mora biti zaključeno. Ova odredba je samo u izvesnoj meri dobra. Dobra strana navedene odredbe ogleđa se u tome što doprinosi praktičnom funkcionisanju ovog osiguranja. S obzirom na praksu domaćih društava za osiguranje da praktikuju vrlo niske sume osiguranja, Advokatska komora mora obezbediti minimalne sume koje će biti garant pružanja adekvatne zaštite kako advokatima kao profesionalcima izloženim sve većem riziku utuženja, tako i korisnicima njihovih usluga kao potencijalno oštećenim licima. Postavlja se pitanje kolike su to sume osiguranja, tj. da li će Advokatska komora biti u stanju da ih kvalifikovano odredi.⁵⁸ Po ugledu na uporednu praksu, potrebno je praviti razliku između minimalnih suma osiguranja koje se primenjuju na advokate pojedince (koji delatnost obavljaju samostalno ili u advokatskoj kancelariji) i suma koje se odnose na advokate osnivače advokatskih društava.⁵⁹ Smatramo da je našim prilikama najprimerenije određivanje sume osiguranja po ugledu na hrvatsko pravo.⁶⁰ Dakle, minimalna suma osiguranja na koju

odštetnog zahteva u određenom periodu (koji se proteže i posle isteka roka na koji je ugovor zaključen i koji je po pravilu limitiran) prestaje zaštita iz osiguranja oštećenom licu i pre zastarelosti njegove tužbe iz građanskopravne odgovornosti prema osiguraniku. Detaljnije: T. S. Pataki, „Der Versicherungsfall in der Haftpflichtversicherung“, *VersicherungsRecht*, Heft 19, 2004, str. 835-839.

⁵⁷ Zapravo, minimalna suma osiguranja je minimum zaštite i za advokata i za oštećena lica ispod koje se ne može ići.

⁵⁸ U direktivama EU nisu određene minimalne sume osiguranja od odgovornosti advokata, već je ostavljeno državama članicama da ih samostalno odrede.

⁵⁹ Na ovom mestu treba primetiti da se minimalne sume osiguranja određuju nezavisno od toga koliki su prihodi advokata, što će reći da se na istu minimalnu sumu osiguranje mora da osigura i neki advokat početnik i advokat koji ima razrađenu praksu i koji se po prihodima znatno može razlikovati od prvopomenutog kolege. Ovo zato što je rizik od odgovornosti imanentan profesiji advokata i društveno je opravdano da se advokati operete obavezom kupovine osiguranja, koje će garantovati pokriće odštetnih zahteva bar do određenog iznosa. Advokati koji se bave lukrativnijim, ali i rizičnijim poslovima, imaju mogućnost da osiguranje zaključe na veći iznos od minimalnog.

⁶⁰ Smatramo da minimalne sume osiguranja moraju biti primerene i prilagođene ekonomskim prilikama u zemlji. Ako se one odrede previše visoko, to će uticati na visinu premije osiguranja, koja za advokate predstavlja još jedan trošak poslovanja. Budući da po prirodni stvari oni nastoje da troškove prevale na korisnike usluga, to bi povećanje premija osiguranja imalo za posledicu povećanje advokatskih tarifa i poskupljenje advokatskih usluga.

bi bili osigurani advokati pojedinci mogla bi iznositi oko 150.000 evra u dinarskoj protivvrednosti, odnosno 1.000.000 evra ako se kao osiguranik javlja advokatsko društvo.⁶¹ Za efikasnost zaštite osiguranika i trećih oštećenih lica, korisno je bilo predvideti pravo Advokatske komore da povećava minimalne sume osiguranja ako se promene okolnosti koje utiču na visinu sume osiguranja (npr. inflacija).

Jedno od pitanja povezanih sa minimalnim sumama osiguranja je, da li je pored vezivanja iste za osigurani slučaj, potrebno odrediti i koliko najviše može da iznosi minimalna suma osiguranja za sve osigurane slučajeve koji nastanu u toku jedne godine. Smatramo da je dvostruko preciziranje minimalne sume osiguranja jako korisno za državu koja tek uvodi ovo osiguranje.⁶² Da li troškovi pravne zaštite osiguranika ulaze u minimalnu sumu, odnosno da li se pokrivaju u potpunosti? Budući da će u našem pravu minimalne sume biti najverovatnije određene po ugledu na države koje su nam najbliže po društveno-ekonomskom ambijentu, mislimo da je u ovom trenutku realno očekivati da se ograniči procenat troškova odbrane koji će osiguravači biti dužni da pokrivaju. Tek kada se privredna situacija popravi i stvore uslovi da i domaći advokati osiguraju svoju odgovornost na više minimalne sume može se razmišljati o obavezivanju osiguravača da troškove odbrane nadoknadi u potpunosti (čak i onda kada zajedno sa naknadom iz osiguranja premašuju iznos sume osiguranja).

Zalažemo se za ugovaranje učešća advokata u nastalim štetama u vidu franšize. Davanjem neograničene zaštite advokatima za štete nanete istupanjem u tom svojstvu mogla bi se poslati pogrešna poruka i doprineti hazardnom ponašanju. Uvođenje franšize u procentu koji se odnosi samo na mali deo štete uklapa se u svrhu i cilj osiguranja od odgovornosti advokata, čije uvođenje ne sme uticati na gubitak osećaja odgovornosti advokata.⁶³ Posebnim uslovima bi stoga trebalo predvideti franšizu u određenom iznosu (npr. u maksimalnom iznosu od 10 odsto

⁶¹ Minimalne sume osiguranja po jednom osiguranom slučaju su znatno veće u uporednom pravu. Tako ona u Nemačkoj iznosi 250.000 evra po jednom osiguranom slučaju, odnosno 2.500.000 evra za advokatska društva. U slovenačkom pravu je prihvaćena ista minimalna suma osiguranja za advokate pojedince, ali je za advokatska društva manja i iznosi 1.000.000 evra. U Austriji je minimalna suma 400.000 evra (s tim da, ako advokat deluje u zajedničkoj kancelariji, ovim iznosom pokrivena su i štete povezane sa njegovim položajem ortaka u zajedničkom advokatskom društvu), odnosno 2.400.000 za advokatska društva. Detaljnije: L. Belanić, „Osiguranje od odgovornosti odvjetnika“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci*, Vol. 31, br. 1/2010, str. 263-293.

⁶² Osim toga, ono je u skladu sa preporukama Federacije evropskih advokata, kao i sa tendencijama ispoljenim u direktivama EU.

⁶³ E. Hartmann, *nav. delo*, str. 1170.

od sume osiguranja) i na taj način isključiti makar i teoretsku mogućnost smanjenja dužne pažnje nakon zaključenja ugovora.⁶⁴

i) Isključene štete

Jedna od manjkavosti novog ZA je nedovoljno razrađena odredba o obaveznom osiguranju od odgovornosti advokata. Osim mogućnosti da se ovo osiguranje pribavi kao pojedinačno ili kolektivno i propisivanja minimalnih suma osiguranja od strane Advokatske komore, Zakon ne sadrži nikakvu konkretizaciju novog tipa osiguranja. Iako je u praksi osiguranja uobičajeno da se svaki novi tip osiguranja detaljno razrađuje posebnim uslovima, smatramo da je – radi izbegavanja unošenja u posebne uslove neprihvatljivih isključenja – bilo korisno u pomenutu odredbu uneti još jedan stav, kojim se imperativno određuje krug šteta koje obavezno moraju biti obuhvaćene osiguravajućim pokrićem. To je prilično rasprostranjena praksa u uporednom pravu, koja ima za cilj da osujeti osiguravače u nameri da krug isključenih šteta odrede preširoko i time izigraju svrhu ovog osiguranja.⁶⁵ Smatramo da osiguranjem od odgovornosti advokata moraju biti obuhvaćene štete nastale grubom nepažnjom,⁶⁶ greškom ili propustom, kako osiguranika, tako i onih koji su kod njega zaposleni.⁶⁷

Uporednopravna analiza posebnih uslova osiguranja od odgovornosti advokata pokazuje da se u krug isključenih šteta, pored šteta isključenih na osnovu imperativnih normi (tj. u našem pravu na osnovu ZOO), ubrajaju: štete usled odštetnih zahteva nastalih na osnovu ugovornog proširenja odgovornosti osiguranika (advokata) i na slučajeve za koje po zakonu ne odgovara; štete nastale

64 Ali, radi obezbeđenja celovite zaštite oštećenim licima, u posebne uslove treba uneti odredbu prema kojoj osiguravač ne može da ističe prema oštećenim licima postojanje franšize.

65 Tako u nemačkom zakonu o advokaturi postoji odredba koja određuje krug isključenih šteta koje mogu biti predviđene posebnim uslovima, dok se u slovenačkom pravu definišu štete koje ne mogu biti određene kao isključene štete.

66 Iako u uporednom pravu ima i drugačijih primera, smatramo da duhu osiguranja od odgovornosti odgovara pružanje pokrića za štete nastale grubom nepažnjom.

67 Štete nastale usled namere isključene su iz pokrića na osnovu imperativnih zakonskih propisa, a sa njima su izjednačene i štete nastale svesnim kršenjem zakona i drugih propisa, kao i kršenjem dužnosti zasnovanih na njima. Ovakvo isključenje je prihvatljivo i za naše pravo, jer treba raditi na razvoju svesti advokata da im pribavljanje osiguranja ne pruža *carte blanche* za nedovoljno pažljivo postupanje. Njihova struka iziskuje poznavanje prava, pa samim tim zaključenje osiguranja ne sme služiti kao izgovor za nedovoljno pažljivo postupanje! Naravno, ova isključena šteta se ne može isticati prema oštećenim licima, već omogućava osiguravaču da se koristi pravom na regres prema advokatu do visine iznosa isplaćenog oštećenima.

zbog nepoštovanja rokova za koje je odgovorna stranka koju advokat zastupa; štete nastale uskraćivanjem pravne pomoći kada je advokat ovlašćen da pravnu pomoć uskrati na osnovu zakona, statuta Komore ili etičkog kodeksa; u slučajevima kada ne postoji (ili se ne može utvrditi) odgovornost osiguranika ili ugovarača osiguranja; štete nastale u roku od 30 dana od otkazivanja punomoćja, a punomoćje se ne otkazuje iz opravdanih razloga, kao i za štete nastale prekoračenjem ovlašćenja po punomoćju; štete usled odgovornosti osiguranika prilikom raspolaganja primljenim novcem, hartijama od vrednosti i drugim primljenim vrednostima; štete usled odgovornosti iz obavljanja trgovačkih, finansijskih, špekulativnih ili organizacionih poslova osiguranika; zbog izazivanja smrti ili telesnih povreda lica i za oštećenje, uništenje ili nestanak stvari, uključujući i krađu stvari trećih lica; zbog neispunjenja dugova osiguranika, poslovnih ili ličnih, kao i zbog kršenja obaveza osiguranika, poslovnih ili ličnih; zbog novčanih kazni, penala i drugih novčanih kaznenih sankcija kojima je izložen osiguranik; zbog odgovornosti osiguranika za moralnu štetu; zbog odgovornosti osiguranika kao privatnog lica; zbog troškova nastalih u postupcima koji se vode protiv osiguranika zbog povrede pravila profesionalnog ponašanja; zbog pravne zablude osiguranika; štete na licima i stvarima zbog zagađivanja; za štete u vezi sa terorizmom, političkim ili drugim sukobima i ratom, bez obzira da li je rat objavljen ili ne.⁶⁸

j) Teritorijalno važenje pokriva

Pravilo teritorijalne primene propisa nalaže da se osiguranje od profesionalne odgovornosti advokata odnosi samo na greške i propuste nastale vršenjem advokatske profesije na teritoriji Republike Srbije.⁶⁹ Ukoliko se radi o advokatu koji se bavi pružanjem pravne pomoći i van domaćih granica, koji želi da bude zaštićen i za te prekogranične aktivnosti, treba da pribavi dodatno pokriće. Smatramo da ovakvo dodatno pokriće treba predvideti posebnim uslovima, jer će za njim postojati velika potreba nakon pristupanja Evropskoj uniji. Osim toga, za ovo pitanje je značajna novina ZA kojom se prvi put kod nas uvodi pravo stranih advokata na upis u Imenik

⁶⁸ M. Van Bühren, *Die Berufshaftpflichtversicherung der Rechtsanwälte*, Deutscher Anwalt Verlag, Köln, str. 131- 141; M. Schnyder, „Überblick über den Deckungsbereich der Berufshaftpflichtversicherung für Rechtsanwälte“, *AnwaltsPraxis*, No. 4, 2007, str. 154.

⁶⁹ Primera teritorijalnog ograničavanja važenja ugovora o osiguranju od profesionalne odgovornosti advokata ima i u pravu evropskih država. Tako u Nemačkoj postoji zakonska odredba koja isključuje iz osiguranja odgovornost advokata za vođenje kancelarija u drugim državama, kao i u zastupanju pred sudovima država koje nisu članice EU.

Advokatske komore Srbije.⁷⁰ Postavlja se pitanje da li će oni, kao uslov za bavljenje advokatskom profesijom kod nas – između ostalog, morati da kupe i novo pokriće kojim je obuhvaćen advokatski rizik na našoj teritoriji? Čini nam se da za tim neće biti potrebe, ako se pokriće koje su kupili u matičnoj državi proteže i na vršenje advokatske profesije u inostranstvu, tj. konkretno u Srbiji i ako je ono istog opsega kao pokriće koje nude domaći osiguravači.⁷¹ Kako se u budućnosti može očekivati da će se mnogi domaći advokati početi da bave svojom profesijom i u EU, to će tada biti neophodno ponuditi dodatno dobrovoljno pokriće sa delovanjem u EU.⁷²

k) Okolnosti od značaja za utvrđivanje premije osiguranja

Uopšteno govoreći, na visinu premije u osiguranju od odgovornosti advokata utiču dve grupe činilaca. U prvu grupu se ubrajaju okolnosti koje se tiču samog osiguranika, odnosno ugovarača osiguranja i to su: 1) visina sume osiguranja i vreme trajanja pokrića; 2) broj lica zaposlenih u advokatskoj kancelariji, čija je odgovornost pokrivena osiguranjem advokata; 3) broj advokata zaposlenih u advokatskom društvu i broj advokata članova tog društva; 4) ugovaranje dodatnog pokrića i 5) ugovaranje pokrića od odgovornosti advokata i za pružanje usluga van domaće teritorije. Drugu grupu čine okolnosti koje determinišu rizik vršenja advokatske profesije, tačnije stepen izloženosti advokata podnošenju odštetnih zahteva od strane nezadovoljnih klijenata i trećih lica. Tu ulaze: 1) da li je advokat koji se osigurava početnik ili ima određeno iskustvo; 2) da li se advokaturom bavi samostalno; 3) kojom oblašću prava se bavi, tj. da li je specijalizovan za određeni deo prava, itd? Imajući u vidu da se pomenute okolnosti mogu menjati, osiguravači obavezuju advokate da im prijave svaku promenu ovih okolnosti, kako bi osiguravači reagovali promenom visine premije.

⁷⁰ ZA, čl. 14.

⁷¹ To proizlazi iz odredbi Direktive 98/5/EZ, koju su već implementirale države članice, a koja će i za nas postati obavezujuća danom prijema u EU.

⁷² Reč je o tzv. pokriću sa evropskim delovanjem, što znači da prema propisima prava osiguranja advokati mogu računati na osiguravajuću zaštitu za poslove pravnog savetovanja i uopšte pružanja pravne pomoći u bilo kojoj državi Evropske unije, za zastupanje pred evropskim sudovima, kao i za podnošenje odštetnih zahteva protiv njih pred evropskim sudovima. Ovo pokriće, koje se uz plaćanje dodatne premije može dobiti u Nemačkoj, ne proizvodi dejstvo za bilo koju od navedenih aktivnosti pred američkim ili nekim drugim (neevropskim) sudovima.

2. Zaključna razmatranja

Osiguranje od profesionalne odgovornosti advokata predstavlja jednu od najznačajnijih novina Zakona o advokaturi. Zahvaljujući odredbi novog zakona može se reći da je i u Srbiji ovo osiguranje deo pravne regulative advokatske profesije. Iako za svaki novi tip osiguranja važi da se detaljno reguliše uslovima osiguranja, smatramo da je pomenutim zakonom trebalo preciznije i konciznije urediti elemente od kojih zavisi njegova primena u praksi. Zakonodavac je, naime, samo u naznakama i vrlo površno regulisao osiguranje od odgovornosti advokata. Smatramo da takav propust može imati za posledicu srozavanje zakonom propisane osiguravajuće zaštite. Zato se zalažemo da se donesu model uslovi ovog osiguranja u kojima bi najznačajnije odredbe bile sledeće: 1) iz razloga obezbeđenja jednoobrazne primene ovog osiguranja i kontinuirane osiguravajuće zaštite, izvršenje obaveze zaključenja ugovora treba poveriti Advokatskoj komori; 2) momenat izvršenja ove obaveze treba vezati za početak, odnosno nastavak bavljenja advokaturom; 3) budući da će ugovor zaključivati Advokatska komora, u obzir dolazi primena pravila kolektivnih i ugovora u korist trećih; 4) krug oštećenih lica treba odrediti široko, tj. svim potencijalno oštećenim licima treba omogućiti da se koriste osiguravajućom zaštitom; 5) osiguranje treba da pokriva građanskopravnu odgovornost advokata za štetu koju obavljanjem advokatske delatnosti prouzrokuje trećim licima; 6) osiguranje treba da pokriva samo čisto imovinske štete, dok uz plaćanje dodatne premije treba pružiti i mogućnost dobijanja dodatnog pokrića; 7) pokrićem treba da bude obuhvaćena i odgovornost svih lica zaposlenih u advokatskoj kancelariji, odnosno odgovornost lica za koja advokat odgovara; 8) osigurani slučaj treba definisati kao propust prilikom pružanja usluga pravne zaštite (činjenje ili nečinjenje); 9) minimalnu sumu osiguranja po zakonu treba da propiše Advokatska komora, i to kako po osiguranom slučaju, tako i po godini osiguranja; 10) isključene štete treba odrediti što uže, tj. na način da se ne kompromituje osiguravajuća zaštita.

Ali, manjkavosti odredbi novog zakona nisu takvog karaktera da umanjuju značaj uvođenja obaveznog osiguranja od profesionalne odgovornosti advokata u naše pravo. Uvođenje ovog osiguranja predstavlja korak dalje ka vršenju advokatske profesije u skladu sa osnovnim principima i standardima Evropske unije. U kojoj meri će naši advokati biti uvereni u korisnost ovog osiguranja zavisice od spremnosti i sposobnosti domaćih osiguravača da profesionalno pruže ovu uslugu osiguranja, tj. prvenstveno od brzine i obima isplate naknada šteta obuhvaćenih njime. U postupku prihvatanja novog vida osiguranja – koji iz ugla advokata predstavlja još jednu obavezu više – nezaobilaznu ulogu imaće i Advokatska komora, koja treba

da iskoristi zakonom poverena ovlašćenja na način koji će biti u interesu daljeg razvoja advokature. Ona, najpre, treba da u početnom stadijumu razvoja ovog osiguranja preuzme na sebe izvršavanje pomenute obaveze. Drugo značajno ovlašćenje Advokatske komore je propisivanje minimalne sume osiguranja u iznosu koji će biti „razuman“ kako iz ugla advokata, tako i iz ugla korisnika njihovih usluga i potencijalno oštećenih njihovim propustima. Ako se prethodna dva ovlašćenja iskoriste na adekvatan način, retko će biti potrebe za korišćenjem trećeg (tj. uskraćivanja izdavanja ili produženja advokatske legitimacije zbog neispunjenja obaveze osiguranja od odgovornosti).

Summary

Insurance of Lawyers' Professional Liability - Serbian Version of New Form of Compulsory Insurance -

Nataša Petrović Tomić, PhD

Although it has long been domesticated in comparative law, the institute of lawyers' liability insurance is only recently (after adoption of the new Law on Advocacy) the part of our positive law. A new law regulates the lawyers' liability insurance as a form of compulsory professional liability insurance and puts it in the section on rights and duties of lawyers. The paper is devoted to critical analyses of the provision of the said law that is introducing this very important kind of insurance into our country. Since the law only determines who is required to purchase this insurance, who is authorized to determine the minimum sums that must be bought, and what are the consequences of failure to meet such duty, the author expresses the opinion that such a provision is quite immature and it may become the source of problems in practical application. The introduction of the new type of insurance, especially if it is compulsory, requires the elements relevant for its implementation in practice to be determined as precisely as possible and legally defined. Therefore, the author seeks to open all the questions that may be disputable in the application of this provision and discredit the new types of insurance in the eyes of both lawyers and public. The biggest part of the paper is dedicated to the analyses of the issues that may arise in the practice of lawyers' liability insurance: who is obliged to conclude

this insurance and the time when it must be fulfilled, who are the contracting and the other parties to the contract, who are the third injured parties, the direct action rule, the form of the contract, the extent of coverage, who are the persons whose liability may be covered by this insurance, what is the insured event, the minimum sum of the coverage, losses that may be excluded from the coverage, and so on. The author believes that the lawyers' liability insurance is crucial for the further development of the lawyers' profession in our country, as well as for providing legal services in line with EU standards.